

**A propòsit d'un llibre recent de V. García de Diego, per
L. SPITZER.**

L'hispanista fulleja amb admiració i agraïment, ensems, el bell llibre de V. García de Diego : *Contribución al diccionario hispánico etimológico* (Madrid, 1923), que aclareix una gran quantitat de problemes, i que revela els grans coneixements etimològics de l'autor. Estudiant article per article el *Romanisches Etymologisches Wörterbuch*, de Meyer-Lübke, García de Diego hi ha afegit noves formes o noves accepcions, hi ha fet en diversos indrets crítica severa, eliminant formes sospitoses o hipòtesis errònies; ha esbrossat el terreny per a un futur *Diccionario etimológico-histórico español*. Si es devia formular un desig per a una nova edició d'aquesta obra, no crec que pogués ésser altre que aquest : afegir a la vasta erudició hispanitzant el comparativisme que considera l'espanyol com una varietat dialectal de la Romania entera. Molts problemes etimològics prenen una major amplitud, i s'aclareixen moltes vegades amb la comparació de l'espanyol amb el gallo romà per exemple.¹ En fi, en la ciència etimològica tan aviat cal fer ús de la microscòpia com de la macroscòpia, amb una elasticitat d'esperit allunyada de tota rigidesa de principis. En aquest punt m'adhereixo a les opinions exposades mantes vegades per Schuchardt.

Alguns exemples : García de Diego ha entrevist les diferents ramificacions de la família de mots *marhojo* en la península ibèrica, però no ha mirat a l'altra banda dels Pireneus; en

1. És degut precisament al sistema comparatiu que l'autor ha trobat la bella solució del tipus romà *ronia* < AERUGINE (per l'o en lloc de l'u). Jo admetria, tot simplement, la intervenció de *robiginem*, espanyol *robin*.

dir, com crec amb Covarrubias, que *marhojo* 'el moho que se cria en los árboles' de *mala hoja* (o MARUFOLIUM MARAFOLIUM, amb dissimilació de L-L a L-R) i relacionat amb els mots dialectals de la península com el salamanquí *marabajo* 'ramo de escoba, la hoja bajera que envuelve la caña hasta el primer nudo', 'paja seca que envuelve la caña de los cereales', 'leña menuda de roble o de encina que se usa para encender la lumbre', *marojo* 'roble bajo y de mal aspecto',¹ castellà *marhojo malhojo* 'desperdicio o desecho de hierbas y plantas', gallec *maraballa* 'lechuga degenerada' *maraballas* 'toda clase de hierba que se coge para dar a los cerdos', castellà *marfueyato* 'hojato', aragonès *barfolla* 'envoltorio o vaina seca de las legumbres', gran. *parfolla* 'hoja seca del maíz', portuguès *maravalha* 'hoja del pino', no ha tingut pas suficientment en compte les formes gallo-romanes que Jud ha estudiat en la seva primera sèrie de *Mots d'origine galloise* (Rom., 46, 1920, pàgs. 465), provençal antic *marfanh* 'defaut, endroit gâté, partie defectueuse' (reconstruït per Lévy en un passatge: *qu'en ostien tota l'aubequa ny marfanh* sic), *marfanhar* 'gâter' (carns marfanyades), provençal modern *marfi*, català antic *marfit* 'marfondit', francès central *avoir les mains marfies* 'engourdis par le froid', que Jud relaciona enginyosament amb la radical celta *marro-* 'c'mort'. Evidentment, els mots de la península que tenen el significat de 'desperdicar' i *maraballa*, *marhojo*, *barfolla* no són pas compostos de *malu-foliu*, sinó derivats en -olla, -alla, -ajo, com ho proven les formes provençals que s'han de descompondre en *mar-fanh-ar*. Hi afegeixo encara el català *marfull* 'viburnum tinus' arbust (comp. *marojo*), *mañana* 'ximplera', *feina d'en Marfà* 'treball inútil', portuguès *farfalha* 'limalha, aparas, bagatelas', que en Beira significa 'frocós de neve', al costat de *marvalhas* 'folhas do pinheiro, bagatelas' (influint de *far*, REW *fodicularare farfar*).

1, Comp. el salamanquí *marojal* 'el monte poblado de maroj', tierra de carrascales' i el passatge de Barahona de Soto *tierra de carrascales y quejigales marojales, que son árboles bajos* (Rodríguez Marín, *Un millar de voces castizas*, pág. 179) amb el portuguès *maravalha* 'agulhas de pinheiro'. El *Pequeño Larrousse ilustrado* dona el colombià i cubà *malota* 'maíz verde', el venezolà *malajo* 'planta de maíz que se corta cuando aun está en verde para pasto de animales'.

aragonès *frajenco*

El mot aragonès *frajenco* 'cerdo de media crecida, ni bien de los llamados de leche, ni bien de los de cuchillo', *frechenco* 'cerdo de seis u ocho meses que se destina para el cebo', és explicat per García de Diego (*ib.*, pàg. 85) pel llatí *frixus*. En canvi, em sembla que el problema és més difícil del que l'autor creu. El francès antic *fressange* (f) 'porc jove', 'tribut anyal d'un mamelló', *fressin* 'porcell', antic provençal *fraisenga* 'llavora', provençal modern *fraisso* amb el mateix significat, *frisanga* 'porcell' (Rouergue) i el llatí medieval *friscinga* (Ducange) estan en relació amb l'aragonès *frajenco*. L'etimologia d'aquests mots no és pas clara (vid. *REW*, 3519, Kluge, *Etym. Wört. Frischling*, Bruch, *ZRPh*, 38, 686), però la relació amb l'antic alt alemany *friscing* 'víctima, hòstia, verbex', *ferskanga*, llatí medieval *frescingi ovini et porcini* (*Deutsches Worterbuch*, 223), s'imposa certament, per més que l'evolució fonètica no sigui clara.

santanderí *apastragarse, apastrajarse*

G. de D. cita la primera d'aquestes formes en el significat de 'sentarse en el suelo' (*ib.*, 134), i la fa venir d'un *prosticare* de *prostrare*. Heu's aquí el que ens diu García Lomas de *apastrajarse*: 'en general la acepción más común es la de aplastarse, pero es más típica la de sentarse en el suelo y, a veces, la de arrimarse. En Iguña, Buelna y Anievas, *apastragarse*; y es del dicho vulgar la frase: *te casestis t'apastraguestis* indicando la última significación', i del verb *pastragar* 'aplastar, se *apastragó del too*, se anuló del todo por carecer de medios y de actividad, perdidos en cualquier lance de la vida'. Crec que la dita *te casestis t'apastrasquestis* representa la idea originària perduda en la consciència dels que parlen el dialecte. L'equivalent semàntic i etimològic és el francès *s'empêtrer (d'une femme) dans une mauvaise affaire*, derivat de *pastoria* 'trava dels cavalls' (*REW*, 6280). El santanderí *apastragarse* correspon exactament a un *pastoricare* o *pasturicare* representat pel provençal modern *pastourga*, *pasturga* 'pasturar' (*REW*, 6282, v. *pastura*); comp., per raó del significat, el francès *paturon* 'part de la cama del cavall (entre

la canya i el casc), de la cama del bou, etc., on es lliga una trava quan pastura'.

De la mateixa manera crec que l'extensió de *gram* establerta per Jud, *BDR*, 3, 10, i Gerig, *Die terminologie der Hanf und Flachskultur*, 58, exclou completament l'etimologia de *carminare*, que problemes com *malvar*, *malvado*, *malvestad* (381-383), no es poden resoldre sense tenir en compte les altres formes romàniques per les quals l'article magistral de Schuchardt representa l'estat actual de la nostra ciència.

Seguidament em permeto algunes observacions de detall:

a) Sobre les propostes etimològiques de l'autor:

55. L'autor té raó de descartar la possibilitat de la influència del celta *ordago* damunt el gallec *nortello*, *nartello*. La seva hipòtesi *nortello*, *ortello-nocello* és confirmada per les formes *norcello*, *tornocello*, solament que *torno* pot també entrar en la palestra; comp. Schuchardt, *ZRPh*, 36, 38. L'explicació d'Ascoli, sovint repetida, que fa derivar el francès *orteil* d'*articulus-ordigas*, em sembla de les més inversemblants: tenim en l'antic francès *arteil* al costat d'*orteil*, com el gallec *nartallo* al costat de *nartello*. ¿No seria pas un mot com *ongle* (masc. en francès) el que hauria influït?

80. Castellà *esborregarse* 'cubrirse el cielo de nubes blancuecinas y revueltas a modo de vellones de lana', em sembla evident que és un derivat de *borrego*; comp. alemany *Lämmerwolken*, francès *temps moutonné*. El sorià *barderas* 'nubes que el viento norte acumula a las montañas' es relacionarà amb el color (nubes parduscas, segons l'autor); comp. l'aragonès *bardo* 'varro', *bardino* '(perro) que tiene el pelo de un color dudoso entre plumizo y gris' (*FEW*, vide *barrum*).

82. *Vaca barquera* 'que tiene los cuernos hacia fuera'; més aviat que no pas *brocchus* 'que tiene los dientes salientes', provençal *berc*, *bre* 'desdentat', *bercadura* 'escornament', català antic *brecar* 'minvar' (*REW*, 1281), català *brec* 'broc acanalat, la part punxeguda de l'aixadell' *brecarol* 'tronxo de col' (*Diccionari Aguiló*), *brecaria* 'carnisseria' (Vogel).

95. *Cairel* 'guarnición que queda colgando a modo de fleco', 'cerco de cabellera postiza', millor que un derivat del

llatí *caliendrum* serà un manlleu al provençal antic i modern *cairel* 'franja de les vores dels vestits i dels capells' (= *quadrel-lum*).

144. Cal afegir al burgalès *codón* 'canto rodado', *minho godo*, etc., el mot *rigodón* (Mugica, *Maraña del idioma*, 87) citat en el passatge : 'los riachuelos se secaban dejando al descubierta *rigodones* que los rayos del sol tornaban blancos'. En *ZRPh*, 43, 344, vaig explicar malament aquest mot.

172. L'aragonès antic *esbregar* 'fregar, limpiar', millor que un derivat de *defricare*, serà un equivalent del provençal *bregar*, francès *broyer*, venecià *zbregar* 'bregar' (*REW*, 1899).

200. L'alavès *yebo* pot ésser també una forma reduïda de *yelbo*, i es pot prescindir de la regressió *ebu* de *ebulu*.

206. L'aragonès *esbelluzarse* 'esponjarse, iniciarse el crecimiento de una cosa', ¿no seria millor que d'un *emollitiare*, d'un *esbulliciar-se* o *es-bull-uzar-se* (per l'e comp. *esbellugar* de *esbullegar*)?

214. *Ergasterium* deuria suprimir-se dels diccionaris etimològics, com demostraré aviat en la *ZRPh*. L'espanyol *regatear*, *recatear* vénen de *gato* o *cattare*.

217. M'adhereixo a l'opinió de Jud i Steiger sobre les reconstruccions de compostos com *escom mutilare*, *escam mundare*, i persisteixo en la creença en un *squama* per *escamondar*.

218. *Envair* estarà en relació amb *vaho* : *está envaendo el tiempo, sin hacer nada* 'entretenir, distreure, gastar'. Lamano tradueix per 'holgar, divertirse' la frase : *¿onde te habrás envaído?*, i no pas per estar sense presentar-se; comp. *vafear*, *vajear*, *vadear* 'tirar baf', català *esvair-se*. L'etimologia *bah* és completament segura per al francès *esbahir*; castellà *embair*, comp. esp. *embaucar*.

288. No m'explico pas bé la forma fonètica de *granizo* (no *grañizo*) en la hipòtesi de *grando grandinis*; comp. el català *granívola* 'calamarsada'.

311. Afegiu el mall. *sempenta- s'empent* (Spitzer, *Kat. Etym. Mitteilungen der Hamburg.*, xxxv, xxxvi, 1917, 21).

366. L'etimologia del santanderí *dieldu*=*lividus* és impossible. Primerament *lividus* té una *i* llarga i no breu; després vegeu l'article de García Lomas : *Pan dieldu* 'pan suave, blando. Se usa por extensión el verbo *dielidar*, hacer pan *dieldu*. También tiene la acepción de pan pálido, exangüe'. No hi ha raó per a

separar *dieldu* 'pàllid' de *pan dieldu*, que l'autor refereix encertadament a *levitu*. Per altra banda, el reflex pretès de *lividus* seria isolat en les llengües romàniques. De *bouffi* 'inflat' s'arriba fàcilment a pàl·lid'. És un fet conegut que l'anèmia es produeix també entre persones grasses.

369. El gallec *come como un urco* i *lurco* 'voraz', ¿no seria pas el llatí *orcu* (comp. *huerco*, *REW*, 6088); així com el portuguès *lorga*, relligant-se als mots citats en el *REW*, 4941?

380. Donat el caràcter simbòlic que tenia *mà* en l'edat mitjana (comp. el francès antic *main-forte* 'auxili'), és preferible l'explicació *mancomún* a la de *magnum commune*.

391. Cal afegir el cat. dial. *marturi* a l'aragonès *martujos*, de *martyrium* (Spitzer, *Lexikal. aus dem Kat.*, 94).

395. Crec que l'estudi de Hanna Väisälä (*Neuphil. Mitt.*, 1914, 8) suposa que l'espanyol-aragonès *mejana* és un mot recent, derivat del català *mitjana*. Väisälä no l'ha trobat en Vogel, però hi ha un *mijana* 'filet de bou' al costat de *mija*. Labèrnia té *mitjà*, 'terreno que está entre la cabessada y el fondal. Medianil', el qual es refereix a la significació de zona mitjana o al provençal *mijano* 'entre dos', 'bancal sembrat entre dues vinyes, zona de terra entre dos corrents d'aigua, illa del mig d'una ribera'. El *mediamnis* de G. de D. topa amb dues dificultats: 1.ª, el grup *mn*, que evadeix suposant una influència de *medianus*; i 2.ª, el *di* cap a *j*, que en aragonès esdevé *y*: *pojar*, *enoyar*.

406. Estic persuadit de la necessitat metòdica de preferir una etimologia romana a una greco-romana si la primera s'imposa. Per a l'espanyol *molleja*, abans de recórrer al grec *μύλη* -*mola* 'carro informis, inanima', amb Díez i el *REW*, acceptaria *mollis*, sobretot tenint en compte que la *molleja* és anomenada en alemany *Kalbsmilch*, sobre la qual designació diu Kretschmer, *Wortgeographie der hochdeutsche Umgangssprache*, 248, 'die Drüse würde so genannt wegen ihrer Weissheit und Zertheit'; o bé *Kalbsbries*, *Bröschen* (miette de veau), cosa que es compara amb l'espanyol *molla* i *molleja* 'engruna de pa'. Les formes espanyoles amb en lloc de *ll* s'expliquen per una dissimilació (LL-LL a L-LL) anàloga a la que suposa G. de D., *RFE*, 7, 114, per *chulleta* cap a *chuleta* (despalatalització dissimilatòria).

432. *Nif*: aj. *ñifi*, *ñafe*, *ñiflar* (Rodríguez Marín, *loc. cit.*).

481. El santanderí *potragada* 'ampolla producida por el líquido expelido por los sapos cuando se les golpea o se les aplasta; también el mismo líquido'; *potrada* 'flemón con pus en el pico' (copio García Lomas; G. de D. dóna la definició abreuçada); no pot pas ésser que vinguin de *potricare* (*tr > dr*), sinó que són més probablement un reflex del provençal *poutargo*, *boutargo* 'ovaire, œufs de poisson; caviar, salmidonguis', espanyol *botarga* 'calzón ancho usado antiguamente, embuchado'; en salamancu significa 'obeso' derivat de *bota* (francès *pied-bot*), *poto* (xilè *poto* 'trasero' *potocoloro*, *potocolorado* 'especie de araña venenosa', *potito* 'cierta especie de calabaza', *potoco* 'bajo y gordo, rechoncho'), francès *main-pote* 'grassa i inflada'; comp. REW, *bautan i potta*. Ignoro el significat de *potargos* en García Lomas.

516. *Recio* serà un derivat de *rigescere* (gallec *arrecerse*) format amb models com *sabio*, de *saber*. Difereixo de l'opinió de Schuchardt, que a ZRPh, 39, 722, suposa un *risk*.

558. Cal afegir a *spiculum* : *spinula*, vegeu en ZRPh, 42, 101, l'espanyol *espingueta* (que compareix en Tolhausen), que probablement ve del provençal *espingle*, francès *épingle*. Hi afegeixo encara l'espanyol *esplique* (REW, 8786), que es relliga amb el provençal *esplingo* (comp. el català *broca* de *broccus*, REW, 1319, provençal *broc* 'espina', etc.). El grup -qu- pot venir de *vinculum* 'vinclar', 'plegar'; comp. el francès *pliants*.

567. En *atiborrarse*, *ataborrarse* 'llenarse de comida o de bebida' es podrien comparar els mots *tiburón*, *taburón*, català *tiburó*, *tauró*, portuguès *tubarao*. El *tuberone* pot haver-se contaminat amb *atiborrar*, *ataborrarse*, essent aquest peix terriblement voraç. Cal afegir encara el portuguès *tibórnea* o *tiborna*, 'menjada, usada en els llocs on l'oli abunda, preparada amb bacallà cuit, patates o cols, tot plegat amanit amb oli novell'.

578. *Rodiare*, *rozar*, però com es justifica *rodiare* de *rodere*?

585. Cal afegir el mallorquí *xueta* 'jueu', de *xulla* 'can-salada'. Comp. la mateixa evolució de significat en l'espanyol *marrano*. Farinelli, *Studii dedicati a Pio Raina*, 515, cita el mateix text que Wagner en ZRPh, 43, 125.

593. Veig una deixalla de *tenebregura tenebric* en el mallorquí *negregor*, format segons el model de *tenebric* (simplement una deixalla de *nigricare*, REW, 5920).

596. Cal afegir encara l'espanyol *titere* 'titella', que en santanderí significa 'cassanella', i també *tiritana* (francès antic *tiretaine*).

628. Afegir a *vermen* el salamanquí *yerbera* 'empina' (erupció cutànea en petits espais); comp. l'alemany del sud : *Wimmerl* de *Wimmeln* 'gusanear'.

650. 'Lo que sí es difícil sostener es que *veldar* proceda de *bendar*.' En lloc d'admetre un *vittula* per *velda*, per raons de fonètica jo no separaria *veldar velda* de *bendar benda*, cosa que s'adiu perfectament amb la pràctica de l'autor demostrada en altres casos (vid. pàg. 6), i de moment invocaria el paral·lel *viendro vieldo*, de *ventilare* (i, a tot tirar, reconstruiria un *ben-dulare*; comp. l'italià *sbrendolo*, *REW*, 1110).

655. Les formes italianes *frana*, etc., són susceptibles d'una altra explicació : *fragina* (de *fragum*, cat. *frau*, *REW*, 3841) segons Prati, *Arch. glott.*, 18, 413. Per tant, no tenim pas reflexos segurs de *vorago* en romànic. El portuguès *brejo* sembla ésser derivat de *bragiu* o *bragum* 'marès' (*REW*, 1246), gallec *bragales*, santanderí *braga* 'montón de zarza o arbustos en algarabía'. L'espanyol *breña* seria un derivat de *bragina*?

b) Notes bibliogràfiques que completen les de l'autor:

(64) S'hauria de discutir l'opinió de Schuchardt, *Berl. Sitzungsber.*, 1918, 169, sobre *bazo-opaceus*.

(72) Comp. *FEW*, *barica*.

(73) Per a *bestia* comp. encara Rohls, *ZRPh*, 41, 354, i Bruneau, *Rom.*, 48, 270.

(77) Tota vegada que per explicar *ladilla* es recorre a una 'interferència muy antigua de otra palabra', prefereixo acceptar l'opinió de Schuchardt, exposada en *ZRPh*, 34, 341.

(79) En *Lexikal. aus dem Katal.*, (5) he donat la mateixa etimologia per a *abonecer*.

(96) Afegiu el portuguès *canha* 'mà esquerra' i *canejo*, que he explicat per *canis* en *Bibl. Arch. rom.*, 11, 2, 87.

(150) *Esquerdar*, 'una forma no estudiada hasta ahora (de *crepitare*)' : vid. *Neuphil. Mitt.*, 1913, 165, *Lexikal. aus dem Kat.*, 11, *REW*, *skarda*. Una explicació diferent per a *escletxa* es troba en *Lexikal.*, 54 (*excreptiare* hauria donat *escressar*, com *captiare* dóna *caçar*).

(273) Barbier fill ha explicat en *RDR*, 5, 248, el castellà *focha* per un *fulcula*.

(294) He explicat, al mateix temps i de la mateixa manera que l'autor, el santanderí *gotre* (*ZRPh*, 42, 767).

(333) El salamanquí *anteat*, de *intaediare*, és explicat en *Neuphil. Mitt.*, 1921, 45.

(342) Cal afegir a *jacilia* les formes catalanes registrades en *Lexikal.*, 65, i també les de *sedilia* (537).

(367) 'Meyer-Lübke ha omitido esta base (*lofa*) establecida por Díez'. El castellà *lua* es troba en l'article *glova* del *REW*.

(392) Per a l'espanyol *marica* 'hombre afeminado', vegeu *Bibl. Arch. Rom.*, II, 2, 87 i ss. (Cal afegir *marioso* 'amaricado', Rodríguez Marín, *Un millar de voces*; Ecuador *marica*, *mariquita* 'adamado, amujerado, que avergüenza el sexo a que pertenece'.)

(569) Ja compareix en *REW*, 8292.